

Barn og unge som brukermedvirkere

Hvordan kan sosialarbeideren tilrettelegge for at barn og unge kan utvikle barnevernet gjennom kollektiv brukermedvirkning?

Kandidatnummer: 8031

VID vitenskapelige høgskole

Diakonhjemmet

Bacheloroppgave

Bachelor i sosialt arbeid

Kull: SOSHe116

Antall ord: 8763

06.05.19

Sammendrag

Sosialarbeidere som jobber i barnevernet har et ansvar for å la barn og unge få medvirke på kollektivt nivå for å utvikle tjenesten. Likevel har barnevernet en liten tradisjon for å legge til rette for kollektiv brukermedvirkning. Denne oppgaven undersøker problemstillingen *«hvordan kan sosialarbeideren tilrettelegge for at barn og unge kan utvikle barnevernet gjennom kollektiv brukermedvirkning?»*. Oppgaven bruker systematisk litteratursøk som metode. Litteraturen på feltet argumenter for at barn og unge skal få delta i kollektiv brukermedvirkning i lovverk, kvalitetssikring av tjenester, sosialfaglig utøvelse og i teorier om empowerment og makt. Samtidig viser funn at barn må få delta i beslutningsprosesser for at medvirkningen skal anses som reell. Oppgaven drøfter hvordan dialog, prinsippet om barnets beste, kunnskapsgrunnlaget, strukturer og prosessen både kan fremme og hemme for sosialarbeideren. Oppgaven konkluderer med at et samarbeid mellom sosialarbeider og barn og unge kan være en gunstig tilnærming til kollektiv brukermedvirkning.

Abstract

Social workers in the child welfare service have a responsibility to allow children and young people participation at a collective level in order to develop the service. Nevertheless have the child protection services a small tradition for facilitating collective userparticipation. This thesis examines the topic question “how can the social worker facilitate for children and young people to develop the child welfare service through collective user participation?”. The assignment uses systematic literature search as a method. The literature in the field argues that children and young people should be allowed to participate in collective userparticipation in legislation, quality assurance of services, social work practice and in theory of empowerment and power. Findings show that children must be allowed to participate in decision-making processes to consider the participation as real. The thesis discusses how dialogue, the principle of the child`s best, the knowledge base, structures and the process can both promote and inhibit the social worker. The thesis concludes that cooperation between the social worker and children and young people can be a favorable approach to collective userparticipation.

Innholdsfortegnelse

1	Innledningskapittel	4
1.1	Problemstilling.....	4
1.2	Avgrensning og begrepsavklaring	5
1.3	Sosialfaglig relevans	5
1.4	Oppgavens disposisjon	6
2	Metodekapittel.....	7
2.1	Utvalgsriterier	7
2.2	Søkestrategi og hovedlitteratur	8
2.3	Kildekritikk.....	10
3	Litteraturkapittel.....	11
3.1	Syn på barn og barns utvikling	11
3.2	Det norske barnevernet	11
3.2.1	Samarbeid med interesseorganisasjoner.....	12
3.3	Kollektiv brukermedvirkning	13
3.3.1	Lovverk	13
3.3.2	Kvalitetssikring av tjenester	14
3.3.3	Sosialfaglig utøvelse	14
3.3.4	Teorier om empowerment og makt	15
3.3.5	Teori om grader av deltakelse i kollektiv medvirkning	16
3.4	Ulike metoder for kollektiv brukermedvirkning	18
3.4.1	Forsøk med kollektiv brukermedvirkning i den kommunale barneverntjenesten.....	18
3.4.2	Undersøkelse av interesseorganisasjonen LFBs rolle inn mot barneverntjenesten.....	19
3.4.3	Samarbeid mellom Forandringsfabrikken og barnevernet	20
4	Drøftingskapittel.....	22
4.1	Å bli hørt gjennom dialog.....	22
4.2	Barnets beste.....	23
4.3	Erfaringsbasert kunnskap	24
4.4	Strukturelle barrierer.....	25
4.5	Kollektiv brukermedvirkning som en samarbeidende prosess	25
5	Avslutning	27
6	Litteraturliste	28

1 Innledningskapittel

Barn og unge som er eller har vært i kontakt med barnevernet, utgjør en brukergruppe av det offentlige tjenestetilbudet. Som brukere av barneverntjenesten har barn og unge utfra et rettslig grunnlag krav på å få si sin mening i saker som angår dem, utfra deres modenhet og alder (Barnekonvensjonen, 1989, art. 12 og bvl, 1992 § 1-6 & § 6-3). Offentlige instanser som sikrer tjenester for barn og familier, skal sørge for å støtte barn og unge til å delta i utvikling, levering og evaluering av tjenesten, også kalt kollektiv brukermedvirkning (Council of Europe, 2012). Selv om det rettslige grunnlaget er sterkt, har barn og unge i ulik grad blitt sett på som kompetente subjekter som skal bli hørt og deres mening tillagt vekt (Bunkholdt og Kavran, 2015, s.44). I tillegg har tidligere forskningsprosjekter om brukermedvirkning fokusert på den individuelle deltakelsen barn og unge har hatt i saker som angår dem, framfor den kollektive (Seim & Slettebø, 2011). Selv om barnevernet ikke har tradisjon for å legge til rette for kollektiv brukermedvirkning, har interesseorganisasjoner som Landsforeningen for barnevernsbarn og Forandringsfabrikken de siste årene gitt barn og unge en mulighet til å få bidra gjennom kollektiv brukermedvirkning i utviklingen av barnevernet.

Gjennom studiet på sosialt arbeid har jeg opparbeidet meg kunnskap som har gjort at jeg har blitt interessert i barns mulighet til å medvirke på systemnivå. Min forforståelse angående barn og unge som brukere er at de har verdifulle erfaringer om hvordan det er å være bruker av barnevernet som system og tjeneste. Jeg tror at barn og unge kan finne en trygghet, interesse og en følelse av å være til nytte ved å møtes sammen med andre som har vært involvert i barnevernet og i samarbeid få makt til å utvikle tjenesten slik at den kan bli bedre for andre barn og unge.

1.1 Problemstilling

På bakgrunn av min forforståelse om at metoder for kollektiv brukermedvirkning med barn og unge i barnevernet er lite brukt, ønsker jeg å undersøke problemstillingen:

Hvordan kan sosialarbeideren tilrettelegge for at barn og unge kan utvikle barnevernet gjennom kollektiv brukermedvirkning?

1.2 Avgrensning og begrepsavklaring

I denne oppgaven avgrensner jeg meg til å se på barn og unge som er i kontakt med barnevernet, enten gjennom hjelpetiltak i hjemmet eller omsorgstiltak. I tillegg går jeg ut fra barnekonvensjonens definisjon om at alle mennesker under 18 år er barn (Barnekonvensjonen, 1989, art.1). Jeg ønsker også å inkludere mennesker opp til 23 år, ettersom et menneske fylt 18 kan etter lov om barneverntjenester av 1992 ha rett på at tiltak fra barnevernet opprettholdes eller erstattes ved andre tiltak etter loven fram til fylte 23år (§ 1-3). Jeg bruker også ung og ungdom som er begreper som ofte blir brukt ved tenårene og puberteten (Bunkholdt & Kavran, 2015, s. 42). Utover dette ønsker jeg ikke å gjøre en videre avgrensning i alder, ettersom § 1-6 i barnevernloven sier at alle barn som er i stand til å danne seg synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som angår barnet (bvl, 1992, § 1-6). Videre i paragrafen står det at synspunktene skal vektlegges utfra barnets modenhet og alder, som blir en skjønnsvurdering som barnevernsarbeiderne må ta.

Med kollektiv brukermedvirkning mener jeg et sosialfaglig fenomen som tar sikte på at brukere som berøres av et system, har mulighet til å mobilisere sammen med andre i lignende situasjon for å jobbe for endring på systemnivå (Seim & Slettebø, 2011, s. 498). Å utvikle en tjeneste gjennom kollektiv brukermedvirkning kan bli gjort på ulike måter og med ulike modeller, for eksempel gjennom brukerundersøkelser, evalueringer, høringsmøter, brukerråd og i interesseorganisasjoner.

Med barnevernet mener jeg det offentlige barnevernet som et helhetlig system. Det vil si lovpålagte tiltak og tjenester, både på statlig og kommunalt nivå. I tillegg er det de ansatte som jobber i den kommunale barneverntjenesten og i omsorgsinstitusjoner som representerer organisasjonen utad og i møte med barn og unge. De ansattes verdier, holdninger, kunnskaper og ferdigheter vil jeg også anse som barnevernet, ettersom det vil prege opplevelsen og kvaliteten på tjenesten.

1.3 Sosialfaglig relevans

Sosialt arbeid defineres i den globale definisjonen fra 2014 som et yrke og en disiplin som skal fremme myndiggjøring og frigjøring av mennesker (FO, 2017). Myndiggjøring og frigjøring er relevante begrep i kollektiv brukermedvirkning. I tillegg står det i mandatet om sosial endring at sosialarbeidere må kunne utfordre og endre de strukturelle betingelsene som

bidrar til undertrykking. I et slikt arbeid blir menneskers handlekraftighet anerkjent i et arbeid med å fremme menneskerettigheter (FO, 2017). Å jobbe med kollektiv brukermedvirkning med barn og unge vil si å kunne jobbe for at barn og unge skal få en sentral plass i arbeidet med å utvikle og utfordre systemet og tjenesten som de selv berøres av.

1.4 Oppgavens disposisjon

Oppgavens videre oppbygging starter med et metodekapittel hvor jeg vil vise hvordan jeg har kommet fram til litteraturgrunnlaget mitt for besvarelsen av problemstillingen. Deretter kommer et litteraturkapittel hvor jeg presenterer funnene mine fra litteraturen min. På bakgrunn av disse funnene vil jeg i neste kapittel drøfte problemstillingen min. Til slutt vil jeg komme med en avsluttende refleksjon og et forsøk på en konklusjon på problemstillingen.

2 Metodekapittel

Jf. fagplan for bachelor i sosialt arbeid ved VID vitenskapelige høgskole bruker jeg i denne bacheloroppgaven systematisk litteratursøk som metode (VID, 2018, s. 52). I følge Dalland bygger en litterær oppgave på skriftlige kilder (Dalland, 2012, s. 223). Metoden som ligger til grunn for å skrive oppgaven er å vurdere kildene gjennom kildekritikk. Dalland skriver videre hvordan man som leser av en oppgave skal ha krav på å vite hvorfor litteraturen i oppgaven er valgt og hvordan søket og utvalget av litteratur er gjort. En kritikk ved litteraturstudie som metode er at jeg som forsker tolker med min forforståelse, kunnskap og kompetanse det som forfattere av primærkilder og sekundærilder har undersøkt og tolket. Min forståelse av andre sine kilder kan på denne måten inneholde en viss grad av feiltolkning. En annen kritikk ved litteraturstudie som metode er at jeg i mine strukturerte litteratursøk prøver å finne fram til litteratur om kunnskap jeg allerede innehar. På denne måten vil søkene mine gjenspeile mitt kunnskapsgrunnlag på temaet, og kan minske sjansen min til å lese litteratur jeg ikke kan noe om. På bakgrunn av denne kritikken, er det viktig med et godt forarbeid og en god systematikk i søkeprosessen for å styrke troverdigheten for kildemateriale.

2.1 Utvalgskriterier

For å minske litteraturomfanget i søkene mine, har jeg tatt utgangspunkt i fem utvalgskriterier i min søkeprosess som er utarbeidet av Dalland (2012, s. 71). Disse kriteriene er fag, nivå, tid, språk og geografi.

Utvalgskriteriet mitt i denne oppgaven med tanke på fag var barnevernfag og sosialfag. Nivået på litteraturen min er vitenskapelige forskningsartikler, fagartikler og fagbøker. Jeg har også brukt informasjon fra relevant lovverk, offentlige publikasjoner og rapporter. Med tanke på tid gjorde jeg et utvalgskriterie på 20 år. Jeg har likevel funnet fram til relevante fagartikler og lovverk som er skrevet før dette. De språklige avveiningene jeg gjorde var basert på mine språklige ferdigheter. Jeg har inkludert norsk, svensk, dansk og engelsk, ettersom dette er språk jeg behersker. De geografiske avveiningene jeg gjorde var basert på Norges velferdsmodell. Jeg fokuserte hovedsakelig på norske artikler og deretter på nordiske land som har tilsvarende lik velferdsmodell. Jeg har også brukt IMRaD-prinsippet for oppbygging av oppgaver som et utvalgskriterium i seg selv, ettersom prinsippet er anerkjent for akademisk skriving.

2.2 Søkestrategi og hovedlitteratur

I arbeidet med å finne relevant litteratur, benyttet jeg meg av ulike databaser. De databasene jeg har gjort søk i er idunn, oria og google scholar. Jeg brukte nøkkelordene i problemstillingen min og fant relevante synonymer på norsk og engelsk. Søkeordene jeg kom fram til på norsk og engelsk var:

Barn, ung, ungdom // Child, young, youth

Kollektiv brukermedvirkning, brukermedvirkning, kollektiv medvirkning, kollektiv deltakelse, kollektiv innflytelse, utvikling på systemnivå // Collective userparticipation, userparticipation, collective participation, collective influence, development in system level

Barnevern, barneverntjenesten // Child welfare, child welfare services, child protection services

I et første søk med kun uttrykket «kollektiv brukermedvirkning» fikk jeg 7 treff i Oria, 2 treff i Idunn og 48 treff i Google Scholar. Da jeg søkte med uttrykket «collective userparticipation» på engelsk, fikk jeg 22 treff i Oria og 114 treff i Google scholar. Dette ga meg en indikasjon på at omfanget av litteratur på fenomenet kollektiv brukermedvirkning ikke er veldig omfattende på norsk eller internasjonalt. Dette bekreftet også min forforståelse om at andre begrep kan bli brukt til å beskrive samme fenomen som «kollektiv brukermedvirkning».

Derfor brukte jeg andre synonym i den videre søkeprosessen, selv om jeg i denne oppgaven forholder meg til begrepet «kollektiv brukermedvirkning» på bakgrunn av min erfaring med begrepet i en sosialfaglig sammenheng. Jeg har søkt med ordene på norsk og engelsk i ulike kombinasjoner. Jeg har også brukt snøballmetoden som går ut på at jeg har funnet kilder som har referert til andre kilder og dermed kommet frem til ny litteratur. Den litteraturen jeg i hovedsak har kommet fram til ved å bruke denne metoden er fagartiklene til Arnstein, Shier og Wong, Zimmermann & Parker som omhandler ulike modeller for å analysere grader av barns medvirkning. Dette er de internasjonale kildene jeg bruker i oppgaven min.

Ved de ulike søkene mine, har jeg valgt ut litteraturen som jeg mener har mest relevans for oppgaven min. Jeg har også funnet relevante fagbøker fra litteraturlista til bachelor i sosialt arbeid ved VID. Jeg vil videre gjøre kort rede for 3 kilder jeg anser som hovedlitteraturen i oppgaven.

1: Seim, S. & Slettebø, T. (2011). Collective participation in child protection services: partnership or tokenism? *European Journal of Social Work* 14:4, 475-512.

Land: Norge (Språk: engelsk, grunnet utgivelse i internasjonal tidsskrift)

Vitenskapelig fagartikkel som bygger på resultater fra aksjonsforskningsprosjektet «Brukermedvirkning og profesjonell praksis i barnevernet». I forskningsprosjektet utførte Seim og Slettebø flere forsøk med kollektiv medvirkning på barnevernsentre i Norge. I denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i forsøket med en dialogbasert gruppe for ungdommer. Diskusjonen i artikkelen handler om ungdommene fikk mulighet til å medvirke på et reelt nivå.

2: Follesø, R. (2004). *Bruker eller brukt?: Landsforeningen for barnevernsbarn: analyse av en interesseorganisasjon i møte med dagens barnevern* (Dr.polit.-avhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim).

Land: Norge

En kvalitativ, feltarbeidsstudie med bruk av observasjon, intervju og skriftlig dokumentasjon for å undersøke hvilken rolle interesseorganisasjonen Landsforeningen for barnevernsbarn har spilt i norsk barnevern. Forskeren Reidun Follesø diskuterer om organisasjonen har bidratt som reelle brukere, eller om de utgjør en gruppe som har blitt brukt til å legitimere andres standpunkt.

3: Alexander proff, Glorija proff, Toresen, G., Steinrem, I.(red.). (2018). *Barnas barnevern. Trygt, nyttig og samarbeidende for barn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Land: Norge

7 barnevernledere og 7 barnevernsproffer fra interesseorganisasjonen Forandringsfabrikken presenterer råd og anbefalinger for et trygt og nyttig barnevern for barn. Anbefalingene og rådene bygger på dialoger og utprøvinger gjort i samarbeid mellom barnevernledere, barnevernsarbeidere og oppsummert kunnskap fra barn og unge i barnevernet i fagutviklingsarbeidet «Mitt Liv Barnevern». «Mitt liv barnevern» startet i 2013 med 15 barneverntjenester og har gjennom årene ekspandert til å omfatte nesten 200 barneverntjenester i 2018. I boka skriver forfatterne hvorfor barn og unge bør få muligheten

til å medvirke. I tillegg beskriver de forhold fra barnevernet som kan hemme at barn og unge får medvirke. Målet er at anbefalingene og rådene kan bli tatt i bruk i barneverntjenestene.

2.3 Kildekritikk

Kildekritikk handler om å vurdere og karakterisere kildene jeg har valgt å benytte meg av i oppgaven min (Dalland, 2012, s. 72). Jeg har vært kritisk til påliteligheten ved å finne kilder som er fagfellevurdert. Det vil si at kildene er vurdert av en utenforstående gruppe før publisering. Jeg har i hovedsak brukt primærkilder. Likevel er det noen teorier hvor jeg har valgt å bruke sekundærkilde som belyser teorien. Dette gjelder teorien til Foucault og Hart. Jeg forholder meg kritisk til at jeg tolker disse bidragene gjennom andre som har tolket de før meg.

Forskningen min er i hovedsak basert på kvalitative studier. Kjennetegn ved slike studier er at forskeren går i dybden av det han eller hun vil studere. Dataene som forskningen bygger på, blir skapt i møte mellom forskeren og informantene (Leseth & Tellmann, 2018, s.12). På denne måten kan grunnlaget være lite for å overføre resultatene i forskningsstudien til å gjelde generelt. Samtidig er ikke formålet mitt med denne oppgaven å finne generaliserbare resultater. Jeg mener de kvalitative studiene jeg har funnet fram til kan belyse vesentlige punkter i problemstillingen min som er viktig i en diskusjon om hvordan kollektiv brukermedvirkning med barn og unge kan fungere.

Mitt grunnlag for å skrive om LFB går gjennom Follesø sin avhandling. Det er dermed gjort ekstern forskning på organisasjonen, som kan styrke påliteligheten når jeg bruker funn i denne oppgaven. Grunnlaget mitt for å skrive om Forandringsfabrikken er noe annerledes. Jeg har ikke funnet fram til ekstern forskning på organisasjonen. Jeg tar utgangspunkt i fagboken «Barnas barnevern» som er utgitt av organisasjonen selv. Dette kan svekke noe av påliteligheten. Samtidig vil jeg argumentere for min bruk av denne kilden. I 2017 åpnet Forandringsfabrikken et kunnskapssenter som systematiserer, publiserer og formidler oppsummert kunnskap fra barn og unge. De skriver på sine nettsider at fra fagfolk, politikere, media og academia har det vært et ønske om å gjøre denne kunnskapen kjent og at den kan bli brukt som kilde (Forandringsfabrikken, u.å). Jeg vil påstå at i en oppgave som er ment for å belyse barns brukermedvirkning på kollektivt nivå, er det et gyldig argument å kunne bruke kildemateriale som barn med erfaring fra barnevernet har vært med på å utarbeide selv i oppgaven.

3 Litteraturkapittel

I dette kapittelet vil jeg presentere teori og forskning som jeg har funnet fram til gjennom litteratursøkene mine og pensum. Jeg vil først presentere funn om syn på barn og barns utvikling, barnevernets mandat og interesseorganisasjoner i samarbeid med barnevernet. Deretter vil jeg beskrive funn om kollektiv brukermedvirkning, og ulike forsøk som er prøvd ut i barneverntjenesten og i interesseorganisasjoner.

3.1 Syn på barn og barns utvikling

Synet på barn og deres utvikling har vært gjennom store endringer og blitt sett på forskjellig fra ulike kulturer. De tidligste teoriene om barn og barndom fra psykologien og sosiologien har i hovedsak vært kritisert for å se på barn som passive objekter hvor fokuset har vært på at barnet skal utvikles til å bli en voksen samfunnsborger (Bunkholdt og Kvaran, 2015, s. 44). Disse teoriene og forståelsene av barn har gitt gode bidrag for å forstå oppveksten og sosialiseringens betydning. Samtidig har de i ulik grad fokusert på barn som aktive aktører som kan legge føringer for sin egen utvikling (Bunkholdt og Kvaran, 2015, s. 44). Bunkholdt og Kvaran sier at dersom barndommens og barns rettigheter ikke anses fra et voksenperspektiv å ha en egenverdi i seg selv, kan barn stå i fare for å havne i en marginalisert gruppe. Konsekvenser av det er at de kan bli sett på som en byrde og eller en kostnadsfaktor (Bunkholdt og Kvaran, 2015, s. 44). Tendensene til å betrakte barn som uferdige voksne, har endret seg noe da FNs barnekonvensjon ble opprettet i 1989. Konvensjonen sikrer barn de samme tradisjonelle menneskerettighetene som alle mennesker har. I tillegg fokuserer konvensjonen på et syn på barn som selvstendige aktører i eget liv som kan være aktivt deltakende og si sin mening (Barnekonvensjonen, 1989).

3.2 Det norske barnevernet

Det norske barnevernet er det offentlige organet som forvalter lov om barneverntjenester (bvl.) av 1992. Loven har to hovedformål. Det ene er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. I tillegg er lovens formål å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår (Bvl., 1992, § 1-1). Barnevernloven består av hjelpetiltak, omsorgstiltak og atferdstiltak, hvor disse kan være frivillige eller basert på tvangsvedtak (Kjønstad et al., 2017, s. 252). I barnevernsarbeid skal

det grunnleggende prinsippet om barnets beste veie tyngst (Bunkholdt & Kavran, 2015, s. 27). Det er et relativt begrep som forstås forskjellig i ulike samfunnsmessige og kulturelle kontekster. Prinsippet om barnets beste henger nært sammen med synet på barn som selvstendige aktører med rett til å si sin mening.

Barn som på ulike måter er i kontakt med barnevernet er som alle andre barn forskjellige. Likevel kan barn som er i kontakt med barnevernet være ekstra sårbare, på bakgrunn av at i vedtak om tiltak må en reell bekymring om at barn og unge lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling ligge til grunn (bvl, 1992, § 1-1). Seneste statistikken på feltet barnevern fra året 2017 viser at 55 697 barn mottok barneverntiltak og 1199 barn og unge bodde på institusjon (SSB (1), 2018 og SSB (2), 2018). Barn som er involvert i tiltak fra barnevernet utgjør en stor brukergruppe.

3.2.1 Samarbeid med interesseorganisasjoner

I barnevernlovens kapittel om kommunens og barneverntjenestens generelle oppgaver, står det i § 3-3 at barnverntjenesten bør samarbeide med frivillige organisasjoner som arbeider med barn og unge (bvl., 1992, § 3-3). Djupvik og Eikås beskriver at mange interesseorganisasjoner fungerer som talerør og forsvarere for interessene for brukergrupper. I tillegg kan organisasjonene bidra til gjensidig støtte og hjelp til mennesker med felles problem (Djupvik & Eikås, 2016, s. 231). Det har i tillegg blitt mer interesse i helse og sosialsektoren å bruke kunnskapen og kvalitetene som finnes i de frivillige organisasjonene (Djupvik & Eikås, 2016, s. 198). I de flere endringene i barnevernloven fra 1992, har interesseorganisasjoner spilt en stor rolle.

LFB er en interesseorganisasjon som ble stiftet i 1997. Organisasjonen jobber for at barn og ungdommer som har hatt eller er i kontakt med barnevernet skal kunne bruke sine erfaringer til å bedre barns rettigheter i møte med barnevernet (Landsforeningen for barnevernsbarn, u.å.). LFB fokuserer også på å endre stereotype holdninger til barnevernet og barnevernsbarn. Et mål i tillegg til å utvikle barneverntjenesten, er at barnevernsbarn kan føle at de bruker sine erfaringer til noe konstruktivt og positivt. LFB var aktive i prosessen med å få gjennom ettervern i 1998. De uttalte seg i media og for politikere og var på høringslista og fikk komme med tilbakemeldinger til lovforslaget (Ot. Prp nr. 61, 1997-1998).

Forandringsfabrikken er en ideell stiftelse som inviterer barn og unge til å dele erfaringer og råd til ansvarlige myndigheter og fagfolk (Forandringsfabrikken, u.å.). De barn og unge som blir med, kalles barnevernproffer for å symbolisere den kunnskapen barn sitter på.

Forandringsfabrikken mener at barn og unge skal oppleve at de er reelle bidragsytere i systemene de skal få hjelp fra. Hovedmålet er å øke kvaliteten i den støtten og hjelpen barn og unge får i blant annet barneverntjenesten, ved at barn og unge får medvirke med erfaringer og råd (Forandringsfabrikken, u.å.). Forandringsfabrikken var aktiv i å formulere et eget forslag til ny barnevernlov i 2016. Barnevernsproffene i barnereferansegruppen hadde et sterkt ønske om at verdien «kjærlighet» skulle bli nevnt i loven (NOU 2016: 16, s.53). I juli 2018 ble endringer satt i verk, og i formålsparagrafen lyder loven nå at barn og unge skal møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse (Bvl., 1992, § 1-1).

3.3 Kollektiv brukermedvirkning

Brukermedvirkning innebærer at brukere av en tjeneste, skal få muligheten til å medvirke i beslutningsprosesser og utformingen av tjenestetilbudet (St.meld nr.34, 1996-97, kap.1).

Brukermedvirkning kan deles inn i individuell brukermedvirkning og kollektiv brukermedvirkning. Individuell brukermedvirkning handler om den enkeltes innflytelse i egen sak. Kollektiv brukermedvirkning handler om hvordan en kan bidra til å utvikle det generelle tjenestetilbudet i favør for andre i lignende situasjon (Seim & Slettebø, 2011, s. 498).

Formålet er hovedforskjellen mellom disse to formene, ikke antall personer som deltar. At borgerne i et samfunn får makt til å kunne delta i samfunnet er et viktig prinsipp i demokratiet (Arnstein, 1969, s. 215). Av den grunn er brukermedvirkning et fenomen som argumenteres for på mange hold. Jeg vil videre presentere brukermedvirkningens forankring i lovverk, sosialpolitiske virkemidler, sosialfaglig utøvelse og teorier om empowerment og makt.

3.3.1 Lovverk

I FNs barnekonvensjon fra 1989 beskrives det i art. 12 barnets rett til å bli hørt. Barnet skal få gi uttrykk for sine egne synspunkter i forhold som vedrører barnet i samsvar med barnets modenhet og alder (Barnekonvensjonen, 1989, art. 12). Forhold som vedrører barnet kan både være forhold på individnivå, tjenestenivå eller systemnivå. FNs barnekonvensjon er inkorporert i norsk lovgivning siden 2003. Det vil si at konvensjonen finnes i norsk lovgivning, nærmere bestemt i menneskerettsloven av 1999 (Menneskerettsloven, 1999,

vedlegg 7). I tillegg blir blant annet barns rett til å bli hørt nevnt i § 104 i kapittel om menneskerettigheter som ble lagt til i Grunnloven i 2014 (Grunnloven, 1814, § 104). Grunnloven skal gjelde foran all annen lovgivning og derfor kan vi si at barns rett til å bli hørt har en sterk posisjon i norsk lovgivning.

Det finnes også rettslig grunnlag for at barn skal få delta spesifikt i kollektiv brukermedvirkning. I Europarådets anbefalinger om barn og unges rett til deltakelse (2012) blir det gitt råd til medlemslandene om at offentlige instanser som sikrer tjenester for barn og familier, skal sørge for å støtte barn og unge til å delta i utvikling, levering og evaluering av tjenesten (Council of Europe, 2012).

I barnevernlovens kapittel 1 er det etter endringer fra 2018 lagt til en paragraf om barns rett til medvirkning (§ 1-6). I paragrafen vektlegges at barn skal få medvirke i forhold som angår dem, barnet skal bli lyttet til og barnets synspunkter skal vektlegges ut i fra hans eller hennes alder og modenhet. Vi kan også finne grunnlag for kollektiv brukermedvirkning i forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner. I § 9 i forskriftet blir det beskrevet at beboerne på institusjon skal få medvirke i saker som angår institusjonens daglige gjøremål og rutiner (2008, § 9). I tillegg står det spesifisert i § 12e at institusjonen skal gjøre bruk av erfaringer fra barn og foreldre til å forbedre institusjonen (Forskrift om internkontroll i institusjoner, 2008).

3.3.2 Kvalitetssikring av tjenester

Brukermedvirkningen kan bidra til kvalitetssikring av tjenester (Alexander proff et al, 2018, s. 12). Det er brukeren selv som vet best hvordan tjenesten fungerer i praksis, dermed forutsetter kvalitetssikring av tjenestene at brukere får bidra med erfaringer og synspunkter (Helse- og omsorgsdepartementet, 2009). Ved å benytte seg av brukerens erfaringer, kan tjenesteapparatet yte best mulig hjelp. Kvalitetssikring av tjenester kan begrunn hvorfor barn må involveres for at spørsmål om hva som er i barnets beste interesser skal bli avgjort.

3.3.3 Sosialfaglig utøvelse

I yrkesetisk grunnlagsdokument er respekt for enkeltindividet et grunnleggende prinsipp. For å utøve denne respekten, må en sosialarbeider kunne anvende brukermedvirkning slik at den enkeltes muligheter og mestring i eget liv kan bli styrket (FO, 2015, s. 5). Begrepet gir føring

for hvordan en sosialarbeider kan utøve faget i relasjon til brukeren (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 97). I tillegg kan begrepet forstås som en ferdighet gjennom sosialarbeiderens væremåte og handlinger. Begrepet er også verdiladet. Det vil si at det er forankret i et menneskesyn og verdigrunnlag som fremmer blant annet menneskeverd, sosial rettferdighet og deltakelse. Ellingsen og Skjefstad beskriver at begreper som brukermedvirkning kan oppleves som et honnørord. Et honnørord kan stå i fare for ikke å bli problematisert og stilt spørsmål ved, når alle er enige om viktigheten av det (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 98). Seim og Slettebø argumenterer for at innholdet i brukermedvirkning er vagt og i fare for å miste sin styrke i konfrontasjon mot paternalistiske velferdssystem (2011, s. 500). På bakgrunn av denne forståelsen, er det nødvendig for en sosialarbeider å forstå innholdet i brukermedvirkning.

3.3.4 Teorier om empowerment og makt

Brukermedvirkning kan argumenteres for som et mål i seg selv. Ved at brukeren blir sett og respektert, kan brukermedvirkning oppleves positivt med tanke på selvbilde, motivasjon og egenstyrke (Helsedirektoratet, 2017). En relevant fagterminologi på dette området er empowerment, som kan oversettes til myndiggjøring på norsk. Paulo Freire var en inspirasjonskilde til en tilnærming til empowerment som etablering av motmakt. Freire jobbet med undervisningsarbeid med jordbruk- og industriarbeidere i Brasil. Han beskriver hvordan landarbeiderne uvitende befant seg i en undertrykt posisjon, både politisk, sosialt og økonomisk. (Freire, 1974/1970, s. 37). Freire mente at det er når de blir bevisst denne undertrykkingen at de kan gjøre noe med sin egen situasjon og utfordre de maktene og strukturene i samfunnet som holder dem undertrykt for å oppnå frigjøring. For å oppnå bevisstgjøring, er refleksjon gjennom dialog et av de viktigste og mest effektive virkemidlene (Freire, 1974/1970, s. 110). I en motmaktstilnærming er kollektivet sentralt. Betydningen av personer med liknende erfaringer som kan styrke hverandre og gi hverandre kraft kan være uvurderlig i prosessen med å komme ut av en avmaktsposisjon, få styrket selvfølelse og tro på seg selv (Askheim, 2012, s. 25). Barn og voksne kan ha ulike behov i en empowermentprosess. Barn er i en kontinuerlig utvikling på ulike stadier og av den grunn er de ikke gitt alle de samme rettighetene og det samme ansvaret som voksne. Barn kan dermed trenge både tilsyn, veiledning og sosial støtte fra voksne for å gå inn i en empowermentprosess (Wong, Zimmerman & Parker, 2010, s. 105).

Empowerment begrepet henger uløselig sammen med makt og avmakt. Det finnes mange teorier og forklaringer på begrepet makt. En relevant tilnærming til makt i denne sammenhengen er «makt sammen med». Askheim beskriver at makt sammen med ikke går på bekostning av noen andre, men innebærer at makt spres gjennom at kollektivet jobber sammen om en felles sak. I en sosialfaglig sammenheng kan dette vise hvordan sosialarbeidere og brukere kan samarbeide om løsninger, uten at sosialarbeideren trenger å miste makt. I stedet vil det skje en spredning og øking av den totale makten (Askheim, 2012, s. 81). Dette opplyser også helse- og omsorgsdepartementet om når de skriver at brukermedvirkning ikke innebærer at fagpersonen fratras sitt faglige ansvar (2009).

Et kjent bidrag i analysen av begrepet makt er Michel Foucault. Han var opptatt av å studere hvordan makten framtrer i det daglige, gjennom relasjoner og får mennesker til å oppføre seg på bestemte måter (Askheim, 2012, s.85). Foucault er opptatt av hvordan kunnskap fra vitenskapene anses som anerkjente og gir støtte til å utøve makt (Askheim, 2012, s. 86). I yrkesetisk grunnlagsdokument blir det presisert at yrkesutøveren har ansvar for å vedkjenne seg sin egen makt og faglig kunnskap i relasjon til brukeren (FO, 2015, s. 10). Videre står det at yrkesutøveren skal hjelpe brukeren til å mobilisere sine egne ressurser slik at de kan få innflytelse og ta ansvar for eget liv (FO, 2015, s. 10-11).

3.3.5 Teori om grader av deltakelse i kollektiv medvirkning

På bakgrunn av at brukermedvirkning kan oppfattes som et honnørord, trengs det et kritisk blikk på i hvilken grad brukere får muligheten til å delta (Arnstein, 1969, s.216). I den anledning er det flere som har kommet med ulike modeller for å analysere begrepet i forhold til grad av deltakelse. Et kjent bidrag er Sherry R. Arnsteins «Ladder of citizen participation» fra 1969 som har laget en stigemodell med åtte trinn. Formålet med hennes stigemodell er å visualisere at for at brukermedvirkning skal få et reelt innhold, må brukeren få delegert en viss type makt.. I forlengelse av Arnsteins stige, har det kommet flere bidrag som analyserer grader av deltakelse spesifikt for barn og unge. Roger Hart kom i 1992 med en typologi om barn og unges deltakelse i samfunnet som bygger videre på Arnsteins stige. Hart sin stige inneholder også åtte steg, men med noen ulikheter fra Arnstein sin. De tre nederste stegene, manipulasjon (1), dekorasjon (2) og «tokenism» (alibi/symbolsk/retorisk) (3), kalles for ikke-deltakelse. Stegene over beskrives alle som deltakende: tildelt men informert (4), konsultert

og informert (5), initiert av voksne hvor voksne og barn deler på beslutninger (6), initiert av og rettet mot barn (7) og initiert av barn, hvor de deler på å ta beslutninger sammen med voksne (8) (Wong et al., 2010, s.102). Arnsteins og Harts stigemetaforer har blitt kritisert for at det kan virke ut som om jo lenger opp en kommer på stigen, jo bedre er posisjonen for barnet.

Harry Shier har også utarbeidet en modell for barns medvirkning. Shier tar utgangspunkt i stadiene til Hart, men utelater de tre stegene som beskrives som ikke-deltakende. Til forskjell fra Hart sin modell, tar Shier utgangspunkt i ulike grader av forpliktelser praktikere og organisasjoner kan ha i barnas empowermentprosesser på de ulike stadiene (Shier, 2001, s. 110). Disse gradene av forpliktelser identifiseres som: åpning, mulighet og forpliktelse. Disse tre nivåene er formulert som spørsmål som skal være et verktøy for praktikere til å bruke i konkrete situasjoner hvor barns deltakelse kan være aktuelt. Den første graden av forpliktelse som kalles åpningen sier noe om hvordan den voksne personen i organisasjonen som møter barnet er klar for å la barnet bli hørt. Den neste graden kalt muligheten handler om det finnes ulike prosedyrer i organisasjonen som gjør at barnet blir hørt. Den siste graden kalt forpliktelsen går ut på om organisasjonen har en forpliktelse gjennom retningslinjer og regler i organisasjonen om at barn skal bli hørt (Shier, 2001, s. 111). Shier påpeker, i likhet med Arnstein og Hart, at dersom man som praktiker vil involvere barn og unge på bakgrunn av artikkel 12 i barnekonvensjonen, må medvirkningen skje i henhold til de to øverste trinnene (s.111).

Et nyere bidrag i litteraturen om barns deltakelse er fra 2010. Wong, Zimmerman & Parker har laget en typologi som illustreres som en pyramideform, kalt The TYPE pyramid. I denne fremstillingen blir ikke stige brukt for å unngå oppfatningen av at det høyeste steget, som er full kontroll for barna, er det beste. Typologien benytter en teoretisk tilnærming til empowerment for å vise til fem ulike måter for barn og unge å delta (Wong et al., 2010, s. 104). På ytterkantene av pyramiden beskrives medvirkningsprosesser hvor barn på den ene siden og voksne på den andre har full kontroll. Gradvis leder de to ytterpunktene opp til spissen av pyramiden som betegnes som "pluralistic". Her deler de unge og de voksne kontroll og de unge har en stemme og en aktiv deltagende rolle (Wong, Zimmerman & Parker, 2010, s. 105). Forfatterne av artikkelen argumenterer for at et samarbeid mellom barn og voksne, hvor begge parter har makt og ansvar på sine respektive områder, er en gunstig tilnærming for at barn skal få reell innflytelse. Barn kan komme med nye perspektiver og ideer, kreativitet og et ungdomsrettet perspektiv. Voksne kan ha kunnskap om organisatoriske

forhold, erfaringer med å planlegge tid og ressurser for støtte og sosial kapital. I tillegg kan de bidra som rollemodeller og legge til rette for et positivt samarbeidsmiljø hvor begge parter får ha ansvar for å ta beslutninger og delta i planleggingen (Wong, Zimmern & Parker, 2010, s.108-109).

3.4 Ulike metoder for kollektiv brukermedvirkning

Videre vil jeg presentere mer utdypende hovedlitteraturen i oppgaven.

3.4.1 Forsøk med kollektiv brukermedvirkning i den kommunale barneverntjenesten

Sammen med en barneverntjeneste utarbeidet Seim og Slettebø en dialogbasert deltakelsesmodell som fokuserer på å oppfordre til dialog for å utvikle kunnskap mellom barnevernsarbeiderne og ungdommene (Sissel & Slettebø, 2011, s. 502). Modellen er inspirert av teorier om demokratiske beslutningsprosesser og diskursetikk som tar sikte på at uenighet ikke trenger å lede til konflikt, men refleksjon som kan bidra til å utvikle ny kunnskap (Seim & Slettebø, 2011, s. 502). Seim og Slettebø er tydelig på at i deres forståelse av begrepet kollektiv brukermedvirkning, må brukeren ha makt til å medvirke på formen og mottakelsen av tjenesten. De anser Arnsteins tre øverste trinn på hennes stigemodell som tilsvarende den reelle makten til å medvirke (Seim & Slettebø, 2011, s. 501).

Forsøket besto av 4 faser hvor første fase inneholdt et gruppeintervju med 5 tilfeldig utvalgte ungdommer som hadde takket ja til å delta. Intervjuet inneholdt en åpen samtale om deres opplevelse av å være i kontakt med barnevernet, både positive og negative erfaringer og eventuelle forslag til forbedringer. Ungdommene summert opp noen punkter med forslag til forbedringer. I andre fase møttes barnevernsarbeiderne på barnevernskontoret. De fikk høre ungdommenes forslag til forbedringer, diskuterte disse og kom opp med sine egne forslag til forbedringer. I tredje fase dukket bare en av ungdommene opp, og dermed sluttet de forsøket i denne fasen.

Ut fra forsøket ble en konkret endring oppnådd. Barneverntjenesten innførte at alle som bodde i fosterhjem skulle få et album med bilder og tekst om deres liv kalt «Boken om mitt liv» (Seim & Slettebø, 2011, s. 505). I tillegg endret barnevernskontoret praksis i å inkludere barn og unge enda mer i planleggingen av deres framtid.

Ettersom det bare var en ungdom som møtte opp til tredje møte, beskriver Seim og Slettebø at det er vanskelig å si om den dialogbaserte gruppen førte til at ungdommene opplevde at deres deltakelse ville lede til aktiv praksis av borgermakt (Seim & Slettebø, 2011, s. 505).

Ungdommene hadde fortalt etter først møte at de syntes det var fint at deres erfaringer ble hørt. Dette beskriver Seim og Slettebø som konsultasjon, og kan dermed ikke kategoriseres som en grad av borgermakt. I følge Arnsteins terminologi blir dette retorikk og ikke reell innflytelse. Dette kan begrunnes ut fra at ungdommene hadde ingen reell makt i beslutningstakingen (s.505). Seim og Slettebø diskuterer ulike grunner til at ungdommene ikke valgte å dukke opp den tredje gangen. En grunn kan være at ungdommene ikke følte nytten av møtene ettersom de ikke trodde det ville få noen betydning for barneverntjenestens praksis. En annen grunn kan være at møtene ble organisert på samme måte som møter for voksne. Seim og Slettebø reflekterer rundt om ungdommer kan finne større interesse av å delta dersom kreative kommunikasjonsformer blir brukt. Til slutt reflekterer de rundt om en felles skepsis til relasjonen mellom barnevernsarbeiderne og de deltakende ungdommene kan ha spilt en rolle (s.506).

3.4.2 Undersøkelse av interesseorganisasjonen LFBs rolle inn mot barneverntjenesten

I Follesøs avhandling basert på studier i LFBs oppstart, diskuterer hun om medlemmene av organisasjonen kan sees på som representativt for barnevernets barn og unge. I kollektiv brukermedvirkning medvirker man på vegne av andre som er i samme situasjon. Follesø diskuterer hvordan en organisasjon for denne type brukere kan få med seg et representativt utvalg av barn som har vært i kontakt med barnevernet. Å anse barnevernsbarn som én gruppe kan virke problematisk med tanke på de store forskjellene det er av de barn og unge dette gjelder. Mange av barna som har vært i kontakt med barnevernet kan være sårbare, ha svake sosiale ferdigheter og være utrygge med tanke på at de har levd under ulike forhold som ikke har gitt dem forsvarlig omsorg. I en brukerorganisasjon som skal jobbe utad for å endre på lover og systemer, kan ferdigheter for å oppnå dette målet mangle eller være lite utviklet hos mange av disse barna (Follesø, 2004, s. 105). På denne måten kan det stilles spørsmål ved om det er mulig for en slik organisasjon å kunne representere denne heterogene gruppen på en representativ måte.

Et annet moment Follesø beskriver er at det kan være en gråsoner mellom at barn og unge føler seg som sterke fortellere og stakkarslige offer (Follesø, 2004, s. 116). Ungdommer som

forteller om dårlige erfaringer, kan få fagfolk og politikere til å sitte igjen med dårlig samvittighet overfor at ungdommene har blitt sveket av det offentlige. I intervju med en ungdom fra LFB blir det fortalt hvordan det opplevdes nedverdiggende at ungdommene fikk ros uansett hva de hadde fortalt. Det ble lite kritiske innspill som kunne åpne opp for debatt (Follesø, 2004, s. 118). Kollektiv brukermedvirkning handler ikke bare om handling, det forutsetter også at handlingen bidrar til et resultat (Follesø, 2004, s. 133). Follesø argumenterer for at dersom ungdommers historiefortellinger ikke gir resultater utover medfølelse av enten stillhet eller applaus fra salen, kan ungdommene fastholdes i en offerposisjon (2004, s. 117). Samtidig kan det være vanskelig for publikumet til fortelleren og vite om fortellingen kan møtes med et motsvar eller medmenneskelig høflighet, verdighet, respekt og ettertanke (s. 119).

Follesø konkluderer med at i møte mellom brukere og fagfolk er respekt og respons viktig. Hun forklarer at de gangene ungdommer fra LFB har følt seg mest brukt, er de gangene de ikke har fått respons eller at respons har vært ukritisk og opplevelsen av at alt er like bra. Mye av respekten ligger i at samtalepartnere kan komme med argument og motargument (Follesø, 2004, s. 190).

3.4.3 Samarbeid mellom Forandringsfabrikken og barnevernet

I forandringsfabrikken blir oppsummerte erfaringer, tilbakemeldinger og råd fra barn og unge som ikke har vært gjennom fortolkning eller analyser fra voksne, ansett som erfaringskunnskap. Forandringsfabrikken kaller slik kunnskap for oppsummert kunnskap som kan bli presentert i rapporter, hefter, bøker, på nett eller legges fram muntlig av barn (Alexander proff et al., 2018, s. 19). De presiserer at kunnskapen bør innhentes på måter som føles trygge og som skaper engasjement for å ville dele av kunnskapen sin.

Barnevernsproffene og barnevernlederne argumenterer for at dersom barn og foreldres kunnskap blir et supplement til kunnskap fra praksis og forskning, kan utvikling av barnevernet skje i tett dialog med dem som mottar hjelpen (Alexander proff et al., 2018, s. 18). Det er lite tradisjon ved å systematisere erfaringsbasert kunnskap, med mindre den inngår i forskningsmessig sammenheng. Forfatterne mener at på grunn av få anerkjente måter å legge denne kunnskapen fram i fagmiljøet, fører det til at god erfaringskunnskap ikke blir spredt og dermed ikke blir benyttet i utviklingen av faget (Alexander proff et al., 2018, s. 18).

Barnevernproffene og barnevernlederne begrunner barns medvirkning utfra flere punkter, blant annet kvalitetssikring av tjenesten og at barn kan få økt forståelse og lære noe av situasjoner, både av seg selv og sine omgivelser. Likevel beskriver de at i praksis får barn i for liten grad delta i barnevernet (s.13). Forfatterne av boka ser derfor på hvorfor beslutningstakere i barnevernet ikke i tilstrekkelig grad lar barn og unge få medvirke. For det første beskriver de at barnevernsarbeidere ønsker å beskytte barn mot det vonde de har opplevd og mot videre belastning av å gi barnet opplevelser det ikke kan tåle. I tillegg kan mange barnevernsarbeidere mene at barn ikke har tilstrekkelig evne og ikke er modne nok til å ha fornuftige oppfatninger om en sak. Noen kan mene at det ikke spiller noen rolle for beslutningen om barnet medvirker eller ikke. De forrige punktene kan ses på som barrierer gjennom holdninger. Forfatterne snakker også om noen strukturelle barrierer, som for eksempel kompetanse og opplæring om det å snakke med barn om sensitive tema. I tillegg til at det ikke er gode strukturer for medvirkning, grunnet byråkrati, høyt tidspress og fysiske omgivelser som er utformet for voksne (Alexander proff et al, 2018, s. 13-14).

Barnevernproffene og barnevernlederne beskriver at holdninger handler om hvordan barnevernsarbeidere oppfatter barn og måten barn blir sett på. Utfra et tradisjonelt syn på barn kan det hos mange barnevernarbeider ligge bevisste og underbevisste holdninger om barn som ikke er kompetente til å vurdere informasjon og ikke vet hva som er deres ønsker (Alexander proff et al., 2018, s. 14). I barnevernsarbeid er beskyttelse av barnet for å oppnå prinsippet om barnets beste essensielt (Alexander proff et al., 2018, s. 14). Dette prinsippet kan stå i fare for å bli for dominerende og overskygge barns kompetanser. Barnevernsarbeiderne kan i slike tilfelle ofte få en paternalistisk rolle over for barna i form av at beskyttelse kan få tillagt større vekt enn andre hensyn og at observasjon av manglende kompetanse på et område kan overføres til andre områder (Alexander proff et al., 2018, s. 14).

4 Drøftingskapittel

I resultatdelen min har jeg vist at det finnes ulike måter for barn og unge å få mulighet til å utvikle barneverntjenesten gjennom kollektiv brukermedvirkning. I dette kapitlet vil jeg svare på problemstillingen min ved å drøfte de funnene jeg presenterte i kapittel 3.

Problemstillingen min er: Hvordan kan sosialarbeideren tilrettelegge for at barn og unge kan utvikle barnevernet gjennom kollektiv brukermedvirkning?

4.1 Å bli hørt gjennom dialog

En måte for sosialarbeideren å legge til rette for kollektiv brukermedvirkning, er å bruke dialog som et utgangspunkt for at barn og unge får bli hørt. Jeg viser til kapittel 3.4.1 hvor Seim og Slettebø beskriver hvordan en dialogbasert deltakelsesmodell blir brukt som metode for å la barn og unge få komme med erfaringer og tilbakemeldinger til barneverntjenesten. I denne modellen var målet å øke kunnskapen til barnevernsarbeiderne og ungdommene gjennom refleksjon, i tillegg til at ungdommene skulle få komme med forbedringer (Seim & Slettebø, 2011, s. 502). Vi ser her at dialogen er det sentrale virkemiddelet for at ungdommene skal kunne få være med å utvikle barneverntjenesten de er brukere av. En slik tilnærming for å øke kunnskapen blant ungdommene og barnevernsarbeiderne, kan vi gjenkjenne fra teori om empowerment. Friere argumenterte for at det mest effektive virkemiddelet for å oppnå bevisstgjøring var ved å reflektere gjennom dialog (Freire, 1974/1970, s. 110). Dialog ble også brukt i «Mitt liv» fagutviklingsarbeidet til Forandringsfabrikken. Jeg viser til kapittel 3.4.3 hvor jeg skriver at fagfolk og proffer bruker dialog som er bygget på den oppsummerte kunnskapen med et mål om at barneverntjenestene kan endre praksis. Det kan med andre ord se ut til at dialogen kan fremme barn og unges medvirkning.

Selv om dialog kan være et utgangspunkt for kollektiv brukermedvirkning, regnes det nødvendigvis ikke som reell medvirkning. Som vist i kapittel 3.4.1 skriver Seim og Slettebø at ungdommene i prosjektet gav uttrykk for at det var fint å bli hørt. Denne beskrivelsen av dialogen konkluderte forskerne med førte til at ungdommene ble konsultert, men at de ikke fikk mulighet til å medvirke reelt ettersom de ikke hadde noen makt i beslutningstakingen (Seim & Slettebø, 2011, s. 505). Arnstein, Hart og Shier sine stigemodeller viser hvordan medvirkning anses som reell og i henhold til art.12 i barnekonvensjonen når den kommer på

et nivå hvor barn og unge får ta del i beslutninger. På denne måten kan også dialogen være et virkemiddel som ikke bidrar til reell medvirkning.

4.2 Barnets beste

Som vist i barnevernloven (1992) er barnets beste et grunnleggende prinsipp i barnevernsarbeid. Det kan stilles spørsmål ved om kollektiv brukermedvirkning alltid er i tråd med barnets beste. Som vist i 3.2 og 3.4.2 kan barn og unge som er i kontakt med barnevernet være i en sårbar posisjon, ha svake sosiale ferdigheter og føle seg utrygge i situasjoner hvor de skal bruke sine erfaringer. Utfra barnevernets mandat skal sosialarbeideren legge til rette for at barn og unge blir hørt på måter som kan verne om deres beste. Dette samsvarer også med FOs grunnlagsdokument hvor respekt for enkeltindividet er et grunnleggende prinsipp (FO, 2015). Det kan utfra Seim og Slettebøs forskningsprosjekt virke ut til at ungdommene hadde en positiv opplevelse med å «bare» bli hørt, selv om forskerne tolket dette som konsultasjon og ikke reell medvirkning. En sosialarbeider må kunne legge til rette for at barn og unge som ikke ønsker å delta i reflekterende dialoger, men heller bare å si sin mening, får gjort dette i trygge rammer.

På en annen side kan fokuset på barnets beste få en for dominerende rolle. Jeg viser til 3.4.3 hvor Alexander proff et al beskriver at prinsippet om barnets beste kan stå i fare for å overskygge barns kompetanser. Barnevernsarbeiderne kan i slike tilfelle ofte få en paternalistisk rolle over for barna i form av at beskyttelse kan få tillagt større vekt enn andre hensyn og at observasjon av manglende kompetanse på et område kan overføres til andre områder (Alexander proff et al., 2018, s. 14). På denne måten kan barnevernsarbeidere se forbi noen av barns kompetanseområder og ikke legge til rette for at barna kan medvirke på disse områdene. Jeg viser til kapittel 3.4.2 hvor Follesø beskriver hvordan ungdommene i LFB fikk medvirke ved å snakke foran fagfolk og politikere. Responsen ungdommene fikk var applaus og positive kommentarer. Utfra et intervju med en av ungdommene i organisasjonen, ble det fortalt hvordan det å få ros uansett hva de hadde sagt, opplevdes nedverdiggende (Follesø, 2004, s. 118). Å bli nedverdiggende kan styrke en avmektig posisjon som mange av disse ungdommene opplever å være i fra før av. På bakgrunn av FOs grunnlagsdokument blir dette en sterk motpol, ettersom sosialarbeideren skal hjelpe brukeren til å mobilisere sine egne ressurser slik at de kan få innflytelse og ta ansvar for eget liv (FO, 2015, s. 10-11). Selv om barn er i en utviklingsprosess, fokuserer et moderne syn på barn at

de er aktive aktører i egne liv som kan ha meninger om hva som er best for seg selv. På bakgrunn av dette bør sosialarbeideren ha fokus på ikke la prinsippet om barnets beste undervurdere barn og unge som kollektive brukermedvirkere.

4.3 Erfaringsbasert kunnskap

Et annet forhold som kan fremme og hemme barn og unges medvirkning er sosialarbeiderens kunnskaper som grunnlag for utøvelsen av yrket. Jeg viser til kapittel 3.3.4 som beskriver Foucaults teori om hvordan den vitenskapelige kunnskapen blir sett på som den anerkjente kunnskapen i samfunnet. På denne måten fungerer kunnskapen som en kilde til makt. I en relasjon til en bruker kan sosialarbeidere få en ekspertrolle ved at legitimiteten til vitenskapen er dominerende. Dette kan føre til at sosialarbeidere kan ha bevisste eller underbevisste holdninger om at barn ikke har tilstrekkelig evne og ikke er modne nok til å ha fornuftige oppfatninger av en sak (Alexander proff et al, 2018, s. 13). På denne måten kan den erfaringsbaserte kunnskapen som barn og unge sitter på stå i fare for å ikke bli godtatt som kunnskap. Makten til barnevernsarbeidere blir som vist i 3.3.4 presisert i yrkesetisk grunnlagsdokument. I relasjonen til barn og unge har barnevernsarbeideren et ansvar for å vedkjenne seg sin egen makt og faglig kunnskap (FO, 2015, s. 10). På denne måten kan en bevissthet rundt egen makt og faglige kunnskap bidra til at erfaringskunnskapen til barn og unge får plass.

På en annen side er det ikke sikkert at alle stemmene og erfaringene fra barn og unge kommer fram gjennom kollektiv brukermedvirkning. Follesø diskuterer som vist i 3.4.2 om medlemmene i LFB kunne bli sett på som representativt for alle barn og unge som er i kontakt med barnevernet. Rekrutteringsmetodene for interesseorganisasjoner er ikke et tema i denne oppgaven, men utfra en forståelse av at interesseorganisasjoner arbeider offensivt og synlig for media, politikere og fagfolk, kan dette styrke argumentene for at også barnevernet må legge til rette for kollektiv brukermedvirkning. På denne måten kan de barna som ikke ønsker en synlig offentlig rolle, likevel få muligheten til å komme med sine anbefalinger og erfaringer som kan være med å utvikle kvaliteten på tjenesten. Dette kan vise hvordan de øverste trinnene på stigemodellene til Arnstein, Hart og Shier som vist i 3.3.5 definerer at barn og unge har beslutningsmakt, ikke nødvendigvis trenger å være ønskelige i en hver situasjon hvor en skal jobbe med kollektiv brukermedvirkning.

4.4 Strukturelle barrierer

Selv om sosialarbeideren gjennom bevissthet rundt sine holdninger er klar til å tilrettelegge for kollektiv brukermedvirkning, kan det være strukturelle barrierer som kan hemme utførelsen. Jeg viser til 3.3.5 hvor jeg beskriver Shiers modell som tar sikte på å utfordre hvilke forpliktelser organisasjonenes retningslinjer, prosedyrer og ansatte har for å la barn få medvirke på kollektivt nivå (Shier, 2001, s. 111). Jeg viser til kapittel 3.4.3 hvor jeg beskriver at barnevernet kan mangle gode strukturer for medvirkning grunnet byråkrati, høyt tidspres og fysiske omgivelser som er utformet for voksne (Alexander proff et al, 2018, s. 13-14). Dette kan gjenspeile Shiers modell ved at prosedyrene kan hemme for tilretteleggelsen for kollektiv brukermedvirkning.

Et annet eksempel på en strukturell barriere kan ses i retningslinjene for barneverntjenesten som er regulert i barnevernloven (1992). Som vist i lovteksten til barnevernloven er rettsvernet for at barn skal bli hørt sterkt, både i § 1-6 og § 3-6. På en annen side kan det finnes noen svakheter i barnevernlovens rettslige grunnlag for at brukerne skal få medvirke. Jeg viser til kapittel 3 om paragrafen som sier at barneverntjenesten bør samarbeide med interesseorganisasjoner (bvl, 1992, § 3-3). I ordlyden på bestemmelsen ligger en oppfordring til samarbeid, men ikke en plikt. I helse og omsorgstjenesteloven (hol.) står det at kommunen skal sørge for at representanter for pasienter og brukere blir hørt ved utforming av kommunens helse- og omsorgstjenester (hol, 2011, § 3-10). I tillegg står det i andre ledd i samme paragraf at virksomhetene skal etablere systemer for innhenting av brukeres erfaring og synspunkter (hol, 2011, § 3-10). Vi ser her at kommunens helse og omsorgstjenester har jf. lovteksten et større ansvar og plikt for å sørge for at brukere skal få være med i utviklingen av tjeneste tilbudet og samarbeid med interesseorganisasjoner enn det barneverntjenesten har. Dette kan hemme barneverntjenestens forpliktelser gjennom lovverket å sikre barn og unges rettigheter til å medvirke kollektivt nivå.

4.5 Kollektiv brukermedvirkning som en samarbeidende prosess

Det at barn og unge kan samles i organisasjoner som jobber for deres egne interesser i barnevernet, kan vise hvordan prosessen i kollektiv brukermedvirkning kan spille en viktig rolle. Jeg viser til kapittel 3.2.1 hvor Djupvik og Eikås beskriver at bruker- og interesseorganisasjoner kan bidra til gjensidig støtte og hjelp til mennesker med felles

problem (Djupvik & Eikås, 2016, s. 231). Ut fra dette kan en tenke at barn og unge kan oppleve selve prosessen som en positiv faktor og noe som kan fremme virkningen av kollektiv brukermedvirkning. I tillegg argumenterer barnevernproffer fra Forandringsfabrikken som vist i kapittel 3.4.3 at barn kan få økt forståelse og lære noe av situasjoner hvor de får medvirke. De kan både lære noe av seg selv og av sine omgivelser (Alexander proff et al. 2018). Omgivelsen i denne sammenheng kan være refleksjonskunnskaper gjennom dialog. Det kan også være å lære av voksne fagfolk som samarbeidspartnere. Jeg viser til Wong et al i 3.3.5 som beskriver i sin samarbeidsmodell hvordan voksne kan være gode rollemodeller i planleggings og beslutningsprosesser. Det finnes på denne måten positive faktorer i en prosess som fremmer kollektiv brukermedvirkning som et mål i seg selv.

I tillegg kan kollektiv brukermedvirkning bidra til individuell utvikling. Jeg viser til 3.3.4 hvor jeg har referert til Askheim som sier at det kan være en uvurderlig betydning at personer som har liknende erfaringer kan hjelpe hverandre med styrke og kraft til å komme ut av den avmektige posisjonen og å få tro på seg selv. Dette kan vise hvordan barn og unge gjennom fellesskapet kan oppleve individuell utvikling i tillegg til å jobbe for utvikling på systemnivå. Samtidig skriver Wong et al at barn kan ha andre behov i en empowermentprosess enn det voksne har. Etersom barn er i en utviklingsprosess, kan de trenge tilsyn, veiledning og sosial støtte fra voksne for å gå inn i en empowerment prosess (Wong et al, 2010, s. 105). Dette kan beskrive viktig forhold ved sosialarbeiderens tilretteleggelse for kollektiv brukermedvirkning som et samarbeid. I en samarbeidende praksis kan barn komme med nyttige erfaringer, perspektiver og kreative ideer til utvikling av tjenesten. Sosialarbeideren har kunnskap og kompetanse om barnevernet som system, planlegging av tid og kan bidra som rollemodeller. I et slikt samarbeid kan begge parter delta i beslutningsprosesser på sine respektive områder (Wong et al, 2010). Utfra sosialarbeidernes mandat om å fremme myndiggjøring av mennesker, kan en samarbeidende praksis med barn og voksne være et gunstig utgangspunkt for reell kollektiv brukermedvirkning.

5 Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på fenomenet kollektiv brukermedvirkning og hvordan sosialarbeideren kan tilrettelegge for hvordan barn og unge kan utvikle barnevernet på system- og tjenestenivå. Kollektiv brukermedvirkning har et sterkt rettslig grunnlag. Det blir også argumentert for i kvalitetssikring av tjenester, i sosialfaglig utøvelse og i teori om empowerment og makt. Samtidig argumenterer Arnstein, Hart, Shier og Wong et al for at barn og unge må få medvirke i beslutningstaking dersom medvirkningen skal anses som reell. I drøftingskapittelet mitt har jeg diskutert hvordan dialog kan være et positivt virkemiddel for at barn og unge kan bli hørt, men at dialogen nødvendigvis ikke fører til reell medvirkning. Jeg har også diskutert prinsippet barnets beste som kan hjelpe sosialarbeideren til å ta vare på barn og unge i medvirkningsprosesser, samtidig som prinsippet noen ganger kan overskygge barns kompetanser. Anerkjennelse av erfaringskunnskap kan være med å styrke holdningene til barn som brukermedvirkere. Selv som holdninger for å la barn medvirke er på plass hos sosialarbeideren, kan strukturelle barrierer hemme en sosialarbeider i å tilrettelegge for medvirkning. Jeg har også drøftet hvordan prosessen i kollektiv brukermedvirkning kan ha en egenverdi i seg selv. Jeg vil konkludere med at en samarbeidende praksis kan være et gunstig utgangspunkt hvor barn og voksne kan samarbeide om beslutninger, men i prosessen ha ansvar for ulike områder som de har kompetanse på. For voksne kan dette være teoretisk og praktisk kunnskap og hos barn kan dette være erfaringsbasert kunnskap.

6 Litteraturliste

- Alexander proff, Glorija proff, Toresen, G., Steinrem, I.(red.). (2018). *Barnas barnevern. Trygt, nyttig og samarbeidende for barn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association* 35: 4, 216-224. <http://dx.doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester. (LOV-1953-07-17-14). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=Barnevernloven>
- Barne- og familiedepartementet. (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter(1989)*. (Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller). Hentet fra: http://barneombudet.no/wp-content/uploads/2013/09/fns_barnekonvensjon.pdf
- Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Council of Europe. (2012). Recommendation CM/Rec(2012)2 of the Committee of Ministers to member States on the participation of children and young people under the age of 18. Hentet fra: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cb0ca
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Djupvik, A. R. & Eikås, M. (2016). *Organisert velferd. Organisasjonskunnskap for helse- og sosialarbeidarar*. Oslo: Samlaget
- Ellingsen, I. T. & Skjefstad, N. S. (2015). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukervedvirkning. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, L. C. Kleppe (red.). *Sosialt arbeid. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget
- FO. (2015). Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. Hentet fra: <https://www.fo.no/getfile.php/1311735-1548957631/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- FO. (2017). Global definisjon av sosialt arbeid. (Oversatt versjon av IFSW og IASSW sin globale definisjon, 2014). Hentet fra: <https://www.fo.no/getfile.php/1315392->

1552640737/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Global%20definisjon%20av%20sosialt%20arbeid_NO.pdf

Follesø, R. (2004). *Bruker eller brukt?: Landsforeningen for barnevernsbarn: analyse av en interesseorganisasjon i møte med dagens barnevern* (Dr.polit.-avhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim). Hentet fra:

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/267638/123313_FULLTEXT02.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Forandringsfabrikken. (u.å.). Forandringsfabrikkens arbeid på barnevern. Hentet fra:

<https://www.forandringsfabrikken.no/article/forandringsfabrikkens-arbeid-p%C3%A5-barnevern>

Freire, P. (1974). *De undertryktes pedagogikk* (Oversatt av Haugen, S.L fra am.utg.:

Padagogy of the oppressed, 1970) Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/083d0375b25f4331bdc323dede5671f6?page=1&searchText=paulo%20freire>

Grunnloven. (1814). Kongeriket Norges Grunnlov. LOV-1814-05.17. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn>

Helsedirektoratet. (2017). Brukermedvirkning. Hentet fra:

<https://helsedirektoratet.no/folkehelse/psykisk-helse-og-rus/brukermedvirkning>

Helse- og omsorgsdepartementet. (2009). Brukermedvirkning. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/sykehus/vurderes/prioriterte-utviklingsomrader/brukermedvirkning/id536803/>

Helse- og omsorgstjenesteloven. (2011). Lov om kommunle helse- og omsorgstjenester m.m.

(LOV-2011-06-24-30). Hentet fra: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-30?q=helse%20og%20omsorgstjenesteloven#KAPITTEL_3

Kjønstad, A, Syse, A. & Kjelland, M. (2017). *Velferdsrett 2*. Oslo: Gyldendal Juridisk

Landsforeningen for barnevernsbarn (u.å.). Om oss. Hentet fra:

<https://barnevernsbarna.no/om-oss/>

Leseth, A. B. & Tellmann, S. M. (2018). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* Oslo: Cappelen Damm AS

NOU 2016:16. (2016). *Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse.*

Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/53164b1e70954231b2a09d3fdec1888b/no/pdfs/nou201620160016000dddpdfs.pdf>

Menneskerettsloven. (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

LOV-1999-05-21-30. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30?q=menneskerettsloven>

Ot. Prp. Nr. 61. (1997-98). Forslag til lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester.

Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-61-1997-98/id120661/sec7>

Seim, S. & Slettebø, T. (2011). Collective participation in child protection services: partnership or tokenism? *European Journal of Social Work* 14:4, 475-512.

<https://doi.org/10.1080/13691457.2010.500477>

Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & society volume 15*, 107-117. Hentet fra:

https://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf

Statistisk sentralbyrå, SSB (1). (2018). Barnevern. Barn med barneverntiltak i 2017. Hentet fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng>

Statistisk sentralbyrå, SSB (2). (2018). Barneverninstitusjoner. Barn i barneverninstitusjoner ved utgangen av 2017. Hentet fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverni>

St.meld nr. 34 (1996-97). Resultater og erfaringer fra Regjeringens handlingsplaner for funksjonshemmede og veien videre. Hentet fra:

https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/asd/stmeld/19961997/st-meld-nr-34_1996-97/1/id191143/

VID vitenkspelige høgskole. (2018). Fagplan 2011. Bachelor I sosialt arbeid. Hentet fra:
<https://www.vid.no/site/assets/files/14240/fagplan-2011-rev-juni-2018-med-eksamensordning-vid.pdf?1eiing>

Wong, N. T., Zimmermann, M.A. & Parker, E.A. (2010). A typology of youth participation and empowerment for child and adolescent health promotion. *American Journal of Community Psychology* 46:100, 100-114. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9330-0>